

Лариса Задояна

**ІДЕЙНО-ТЕМАТИЧНЕ РОЗМАЇТТЯ ПОЕТИЧНИХ РОЗДІЛІВ
ЗБІРКИ СТЕПАНА ПАВЛЕНКА «ВІЧНІСТЬ ТАКА КОРОТКА»**

У статті охарактеризовано ідейно-тематичне розмаїття поетичних розділів збірки Степана Онисимовича Павленка «Вічність така коротка». У яких Степан Павленко постає перед нами як справжній знавець української мови та літератури, неперевершений майстер слова. Поетичні розділи збірки «Вічність така коротка» («Віконце для трав», «Видющий пальчик», «Усміхнені омоніми», «Омонімічні загадки», «Вірші-загадки») вміщують вірші про дітей і школу, про шкільні уроки, про мистецтво (пісенна тема), про війну, роздуми про життя та смерть, про сенс існування, про добро і зло, теплотою зігріті вірші про матір, про родину і сім'ю. Особливо гарна любовна лірика, де автор використовує гру слів. У віршах про природу Степан Онисимович описує сонце, вітер, дощ, сніг, пори року, птахів, звірів, дерева і квіти. Рідна мова у віршах Степана Павленка є величною і незрівнянною. Чимало у розділі пісенних текстів. Чудові балади, присвяти Лесі Українці. В останньому розділі «Мій двійнику у місячному сяйві» представлена добірка перекладів із улюбленого поета Степана Онисимовича Павленка – Генріха Гейне, адже автор німецьку мову знав чудово. Загалом, збірка Степана Павленка «Вічність така коротка» – цікава, захоплююча подорож у світ поезії.

Ключові слова: *Степан Онисимович Павленко, ідейно-тематичне розмаїття, поетичні розділи, збірка «Вічність така коротка», вірші.*

Задояна Лариса. *Идейно-тематическое разнообразие поэтических разделов сборника Степана Павленка «Вечность так коротка».*

В статье дано характеристику идейно-тематическому разнообразию поэтических разделов сборника Степана Павленка «Вечность так коротка». В которых Степан Павленко выступает перед нами как настоящий знаток украинского языка и литературы, непревзойденный мастер слова. Поэтические разделы сборника «Вечность так коротка» («Окошко для трав», «Видящий пальчик», «Улыбающиеся омонимы», «Омонимические загадки», «Стихи-загадки») вмещают стихи о детях и школе, школьных уроках, искусстве (песенная тема), войне, размышления о жизни и смерти, смысле бытия, добре и зле, теплом согреты стихи о матери, о семье. Особенно красивая любовная лирика, где автор использует игру слов. В стихах о природе Степан Онисимович описывает солнце, ветер, дождь, снег, время года, птиц, зверей, деревья и цветы. Родной язык в стихах Степана Павленка – величественный и несравненный. Довольно много в разделе песенных текстов. Замечательные баллады и посвящения Лесе Украинке. В последнем разделе «Мой двойник в лунном сиянии» представлена подборка переводов из любимого поэта Степана Онисимовича Павленка – Генриха Гейне, ведь автор немецкий язык знал превосходно. В общем, сборник Степана Павленка «Вечность так коротка» – интересное захватывающее путешествие в мир поэзии.

Ключевые слова: *Степан Онисимович Павленко, идейно-тематическое разнообразие, поэтические разделы, сборник Степана Павленка «Вечность так коротка», стихи.*

Zadoyana Larisa. The ideological and thematic variety of poetry sections in the collection "Eternity is so short" by Stepan Pavlenko.

The article describes the ideological and thematic variety of poetic sections in the collection of poetry "Eternity is so short" written by Stepan Onisimovich Pavlenko. Stepan Pavlenko appears in them before us as a true connoisseur of the Ukrainian language and literature, the unsurpassed master of the word. The poetic sections of the collection "Eternity is so short" ("The Window for Herbs", "The

Visional Finger", "Smiling Homonyms", "Homonymous Riddles", "Poems-Riddles") contain poems about children and school, school lessons, art (song theme) war, reflections on life and death, the meaning of existence, good and evil, warmed poetry about mother and family. Love lyrics are especially good, in which the author uses the game of words. In poems about nature, Stepan Onisimovich describes the sun, wind, rain, snow, seasons, birds, animals, trees and flowers. The native language of Stepan Pavlenko's verses is majestic and incomparable. There are many lyrics in the section. There are great ballads and dedications to Lesya Ukrainka. In the last section "My twin in the moonlight" there is a collection of translations of Pavlenko's favorite poet Henry Heine, as the author knew the German language perfectly. In general, the collection of Stepan Pavlenko "Eternity is so short" is an interesting and exciting journey into the world of poetry.

Key words: *Stepan Onisimovich Pavlenko, ideological and thematic variety, poetic sections, collection "Eternity is so short", poems.*

Біографія Степана Павленка тісно пов'язана із сільською школою. Їй Степан Онисимович віддав понад три десятиріччя, вчителюючи на Львівщині, Черкащині, Вінничині. Останні дванадцять років пропрацював у селі Бабанка Уманського району.

Степан Павленко був людиною надзвичайною, талановитою, високо цінував, прекрасно знав українську літературу й мову. Мав звання старшого вчителя і вищу кваліфікаційну категорію. Як людина неординарна, Степан Павленко почав ще з школярських років писати вірші та прозу, друкуватися в періодиці («Дивослово», «Уманська зоря», «Літературна Україна», «Українська мова і література в школі»). Будучи вже учителем, знаходив час для творчості. Писав гарні вірші, педагогічні етюди, наукові й методичні статті, перекладав свого улюбленого Гейне. Але найголовнішим своїм достоїнством письменник вважав незмірну любов до слова і цю любов він прищепив дітям, онукам й вихованцям, де йому довелося працювати.

За життя Степан Павленко не встиг видати жодної своєї книжки. Тому збірник його творів під назвою «Вічність така коротка» прийшов до читача після смерті автора. По-справжньому письменник відкривається нам усіма гранями таланту лише тепер, у своїй збірці, до якої увійшло краще з його багатого літературного доробку.

Мета статті – дослідити ідейно-тематичне багатство поетичних розділів збірки Степана Онисимовича Павленка «Вічність така коротка».

Передусім треба відзначити, що ця книжка цільна, гармонійна і поліфонічна. У ній представлено поезії для дорослих і вірші для дітей (розділи з кольоровими заставками «Віконце для трав», «Видющий пальчик», «Усміхнені омоніми», «Омонімічні загадки», «Вірші-загадки»).

Попри те, що сама творчість краща від найкращої розповіді про неї, все ж спробуємо дати їй певну характеристику.

Яскраве світло на творчість Степана Павленка проливає передмова – «Підкова на щастя». У передмові Марина Павленко каже: „...ця книжка справді чимось нагадує духмяне плетиво зі щонайрізноманітніших квітів. Польових косариків і садових троянд, непримітних ромашок і пишних жоржин, тендітних лілей і мужніх підсніжників, запашних півників і барвистих айстр... Ліричних і філософських поезій, дотепних оповідок і серйозних педагогічних етюдів, оригінальних мікробайок і гострої сатири, хитромудрих мовних загадок і „приблудних думок”... Веселих, свіжих, світлих, таких не схожих між собою, *живих!*.. Кожна квіточка – вродлива й запахуца по-своєму. Кожна тягнеться і горнеться до людей. Бо так уже вихована-викохана, бо в такому великому й місткому серці зростала...” (Вічність така коротка, с. 3). І вже як коштовне обрамлення сприймається у цій книжці післямова «А яблунька зосталася живою!». У ній Наталія Зарудняк зазначає: „Степан Онисимович вчив бути у житті людьми мислячими, на його думку, більшість недоброго твориться не зі злої волі, а через бездумність, незнання, а тому треба бути освіченими і прагнути на все мати власний погляд” (Вічність така коротка, с. 295). У такому потужному

освітленні чітко вимальовується постать Степана Онисимовича, невтомного трудівника педагогічної ниви, вчителя і письменника.

Як витончений лірик автор постає перед нами у першому розділі збірки «Віконце для трав», в якому представлено палітру поетичного доробку Степана Онисимовича. Цей розділ, згідно задуму упорядників, побудований за порами року: літо, осінь, зима і весна. Більшість поезій у розділі – ліричні мініатюри, художні образки, філософські роздуми. В цілому вони відтворюють у всіх відтінках стан ліричного героя: від літньо-веселкового до прохолодно-зимового.

В одній із мініатюр читаємо: „*Ми всі трохи скульптори. День у день розминаємо глину уперту і виліплюємо себе*” (Павленко, с. 16). Саме оце „*виліплюємо себе*”, можна вважати лейтмотивом усієї книжки. І читач має змогу пересвідчитись, як це вдається авторові. Ми переконуємося, що поет справді писав так, як жив (Вічність така коротка, с.7). Тут можна було б цитувати й цитувати, бо вірші Степана Павленка афористичні, в них немає надмірного захоплення складними поетичними образами і тропами. Та й декларативності і фальші в них не знайде і найприскіпливіший критик.

Досвідчене око легко виокремить серед віршів Степана Онисимовича і ранні: подекуди – наївні: “*Слуха цілий світ Пісеньку мою, Пісеньку з двох слів: “Я – люблю!”*” (Павленко, с. 61). Подекуди – по-юнацькому категоричні: “*Зневажаю звірів дресированих...*” (Павленко, с. 58). Романтичні: “*... я, останній в роду Дон-Кіхота*” (Павленко, с. 23) і – до болю щирі (Вічність така коротка, с.3). Тут і далі цитуватимемо вірші за книгою «Вічність така коротка»:

А сніг іде, мов спогади болючі,

А сніг іде, мов докори німі,

Що я живу не так, як жити мушу,

Що я живу не так, як жити міг... (Павленко, с. 46).

По-своєму привабливі у Степана Павленка вірші про школу. “*...ставити “двійки” – не рвати ромашки. Зате ж як ромашково ставити*

„п'ять"!..”, – писав Степан Онисимович у вірші «В дитячому колі яка ж ти вродлива» (Павленко, с. 30). Для нього, вчителя, урок – „сповідь про найдорожче, найсокровенніше” (Павленко, с. 37).

Учнів мав значно більше, ніж тих, що безпосередньо сиділи на його шкільних уроках. Його учнями були і дорослі, й дошкільнята. За насупленими похмуро бровами – суцільна доброта і лагідна усмішка (Вічність така коротка, с. 8).

Звертався у своїй творчості Степан Онисимович і до теми мистецтва. Як учитель-словесник не міг він обминути пісенної теми. А як людина, дитинство якої фактично минуло в повоєнне лихоліття, поєднав пісню з тим важким воєнним часом, в результаті чого народилась «Балада про українську пісню»:

*Коли на країну зловісно
Насунули полчища орд,
У військкомат прийшла пісня
Ї сказала: „Візьміть на фронт!”* (Павленко, с. 69).

Позаяк ми вже звернулися до теми війни, то відзначимо, що ця тема у творчості Степана Павленка висвітлена і в інших його поетичних творах: «Післявоєнні покоління...», «Балада про чоботи», «Балада про материнське чекання».

*Слів є безліч, що варті ямбів.
Я ж готовий сказати відразу,
У котрих з них найбільше зваби.
Бо це слово – „війна”,
Бо це слово – „убито”
У найпрекраснішій фразі
„Війну – убито!”
Лиш би до неї дожити* (Павленко, с. 41).

А чого варті вірші-медитації, у яких автор звіряється нам зі своїми роздумами про життя, про смерть, про сенс існування!.. (Вічність така коротка, с.4). Вдумаємось:

*Вмерти не страшно,
Страшно умерти
і прорости з могили
не вишнею, не барвінком,
а будяками (Павленко, с. 17).*

Одвічна філософська тема добра і зла, мабуть немає у світі письменника чи поета, який би не торкнувся її. Не обійшов цієї теми своєю увагою і Степан Онисимович, що можна підтвердити низкою поетичних творів. Зацитуємо тільки окремі, найбільш красномовні фрагменти:

*У людини із ока сльоза
по обличчю скотилась
і на землю, як яблуко з яблуні
гупнула (Павленко, с.18).*

*І все ж доведу я, що є ще дива,
В піску побудую розкішний вігвам
І до джерела докопаюся сам!..
Тоді його людям щасливо віддам (Павленко, с. 19)*

Чимало у розділі й пісенних текстів («Біля криниченьки», «Журавлі», «Опадає листя», «Я стою біля ставу», «Пісня першого кохання», «Пісня ночі», «Біла вишня» тощо). Чудові балади, присвяти Лесі Українці. Лесею Українку Степан Павленко називає *Жінкою, яка зможе все* (Павленко, с. 53). Її слова – *променистим жаром, іскристими* (Павленко, с.52).

Особливою теплою зігріті вірші про матір, про родину. Ця тематика загалом притаманна українській поезії та прозі, у Степана Онисимовича висвітлена по-своєму і варта окремого дослідження. У віршах «Мама», «Балада про материнське чекання», «Мамина квітка» «Вареники з ягідками»,

«Вірш у двох кольорах» та інших він по-різному підходить до цього святого образу. То – лагідно-жартівливо:

*Мати, матуся, матусенька,
Мамка, матусечка, матінка,
Мама, мамуся, мамусенька,
Мамчик, мамунчик, мамусь...(Павленко, с.70).*

*Вареники в цвітінні.
Де ж мамине терпіння? –
На вишню хоче лізти,
Щоб зараз уже їсти
Вареники з ягідками (Павленко, с. 79).*

То – з трагічним відтінком:

*Діти мали назвати
п'ять слів із коренем „мир”.
„Мама, тато, бабуся, сестричка і я”
без вагання хлоп'я написало.
Вчитель, який
став на війні сиротою в сім літ,
тихо всміхнувся
і без вагання
поставив хлоп'яті „п'ятірку” (Павленко, с. 35).*

Інтимна лірика Степана Павленка відбиває найпотаємніші порухи ніжнього і чутливого серця. Особливо гарним нам видається вірш „Біла вишня”. Не можемо втриматись аби не процитувати:

Біла вишня

<i>Біле плаття одягнула вишня.</i>	<i>Біла вишня. І дівчатко в білім.</i>
<i>Біле плаття одягнула ти.</i>	<i>Я не бачив більшої краси.</i>
<i>І навмисне стала біля вишні –</i>	<i>Обніму, приголублю несміло,</i>
<i>Хай коханий спробує знайти!</i>	<i>Доторкнись до милої коси.</i>
<i>Та очей блакитнонебі квіти</i>	<i>І не стану говорить в нестямі.</i>

*І косу забула заховати.
Я тебе ще здалеку помітив.
Я тебе не міг би не впізнати.*

*Та моє мовчання голубе
Відповість ще краще, ніж словами,
Як люблю я сонячно тебе...*

(Павленко, с. 64).

Звертаємо увагу і на гру слів у вірші (*біля – біле – білім*), використання синонімів у порівнянні кольорів (*блакитнонебі – голубе*) – це створює світліший настрій, ритм, додає легкості, музичності.

Вражають своєю красою та глибоким змістом вірші Степана Павленка про природу. В різних поезіях на цю тему Степан Онисимович змальовує явища природи, як-от: сонце, вітер „*Сонце й вітер в мені воєдино сплелись*” (Павленко, с.27), дощ „*Не люблю, коли серед зими Враз лийне дощем тобі за комір*” (Павленко, с.47) і сніг „*Периший сніжок. І периший цієї зими*” (Павленко, с.35), пори року „*Ех, яка прийде весна! Так, бадьора! Так, ясна!*” (Павленко, с.57), птахів „*Над селом кружляють журавлі. „До побачення! – гукають, – до поба-а...”*” (Павленко, с.28) та звірів „*Так, я зайчик. Живу ніби сам по собі. Є мене і в казках, і в природі*” (Павленко, с.15), дерева „*Як завше, привітно торкнувшись плеча, мовила вишенька: “Доброго ранку!”*” (Павленко, с.57) і квіти „*В дитячому колі – яка ж вродлива! Горять чорнобривці у юній руці*” (Павленко, с. 30) та інше.

Будучи учителем-словесником, Степан Онисимович написав декілька віршів про рідну мову, яку порівнює із зіронькою, що сяє, із солов'ями у весняному гаї, розповідає про незрівнянність і велич рідного слова:

Прекрасних мов багато на землі,

Як солов'їв у весняному гаї.

Але давайте золото мені –

Української на жодну не міняю (Павленко, с 68).

Поет жив Україною, щиро вболівав за неї і мав повне право сказати: „*Україна – в моєму лелечому серці*” (Павленко, с.67). І хоч багато поезій і сприймається крізь призму сльози і печалі, в цілому ліричний герой – великий оптиміст і життєлюб. Саме цим найбільше приваблює поезія Степана Павленка.

Інша грань поетичного таланту автора книжки відкривається у віршах для дітей (розділ «Видющий пальчик»). Переконані, що ці вірші варті, аби їх видати нашим малятам масовим тиражем. Автор добре знає дитячу психологію. Він прекрасний, винахідливий оповідач і фантазер, має тонке почуття гумору і такту. В цьому розділі виділено окремі цикли: «Усміхнені омоніми», «Омонімічні загадки», «Вірші-загадки», «Географічні загадки». Ці вірші, можна сказати, прикладного характеру. Учитель-словесник може успішно використати їх і на уроці, і в позакласній роботі.

Розділ «Видющий пальчик» – маленький-великий шедевр, предивна казка, барвистий метеликовий дощ, *живий* мультфільм, суцільне квіткове свято!.. Дівчинка на цьому святі стає кульвнучкою для кульбабки, хлопчечка бавить свого дідуся, котрий ненароком „упав у дитинство”. Чорнобривець захворів, стіл пускає коріння, футбольного м’яча покарано за вибиту шибку!.. Бешкетливі горобці перекинули криницю, дірка зжерла все, що було в кишені, слон попався в павучі тенета!.. А на вишеньках тут смачно розцвітають вареники, на ласунів „нападають” цукерки, які, до того ж, вирощує на своїй грядці Цукерковий добродій!.. Словом, дивам – нема кінця! І продовжуються вони в «Усміхнених омонімах» та інших віршах-загадках, позначених не тільки філологічною вправністю, а й глибоким „подвійним” (і „потрійним” також!) змістом (Вічність така коротка, с. 8).

Значна частина поезій у розділі для дітей присвячена сім’ї, проблемам дитячої соціалізації в ранньому віці, поскільки і самі твори написані, в більшості своїй, для дошкільнят і дітей молодшого шкільного віку. Наприклад, вірш «Добрі вчинки» навчає маленьких допомагати та слухатись дорослих.

Добрі вчинки

– Я татові тримала молоток!

– Я братику закапувала ніс!

– Я бабцю перевів через місток!

– Я по квітки ходив для мамі в ліс!

– А я в диктанті із рядка в рядок
важких чотири слова переніс! (Павленко, с.84).

Про взаємну підтримку йдеться у вірші «Надійна підтримка»:

Доця що є силюньки

Татка обіймає:

– Не впадем, татусику, –

Я тебе тримаю! (Павленко, с. 86).

Гарно описує Степан Онисимович у поетичних творах дитячого розділу тваринний світ: тут і ледачий кіт, що цілими днями спить на лежанці, неслухняне кошеня, яке вибігло на вулицю, шість гусачків, що полетіли у вирій.

У поетичному доробку для дітей Степана Онисимовича є вірші на іншу тематику – це теми природи, добра і зла – всі вони відтворюють своєрідний колорит, яким насичені ці твори.

Щодо використання автором у своїй творчості художніх прийомів, розглянемо як приклад поезію «Вірш у двох кольорах», де Степан Павленко використовує цікаві спонукальні форми (*зірви, зжени, зламай, замуч, забий, люби, привіт, спочинь, всміхнись*) (Павленко, с. 87); епітети (*зелене, тривожний, чудовий*) (Павленко, с. 88). Навмисне використовує повтори, але в різних ракурсах, наприклад: „Повз деревце іду зелене: „Зламай!” – схиляється до мене, Повз деревце іду зелене: „Привіт!” – схиляється до мене” (Павленко, с.87).

Будучи одночасно учителем і поетом, Степан Онисимович серед інших писав твори, метою яких була не лише сама поезія як складова духовного збагачення людини, а й спосіб педагогічного спрямування та виховання дітей. До таких належать вірші в розділах: «Усміхнені омоніми», «Омонімічні загадки», «Вірші-загадки», «Географічні загадки».

Бровко і ласка

Бровка вмовляла хитра ласка:

– Злови курча мені! Будь ласка...

Бровка взяло тут за живе:

– Геть, волоцюжко! Хай живе! (Павленко, с.88).

Хоч поміняй склади місяцями,

Хоч зовсім не міняй,

Слова залишаться містами

Японськими – і край.

(Токіо – Кіото) (Павленко, с. 96).

Окремим жанром представлена в збірці добірка перекладів із Генріха Гейне, вміщено її в останньому розділі – «Мій двійнику у місячному сяйві!». В різний час Степан Павленко перекладав різних авторів: на російську мову – Василя Симоненка, з російської – Василя Федорова. З польської – «Вигадки» Веслава Брудзінського. З німецької – різних юних авторів-дописувачів тощо (Вічність така коротка, с. 8). Перекладав, що особливо цінно, з оригіналу! Німецькою володів чудово. Генріх Гейне був одним із улюблених поетів Степана Онисимовича, тому так уважно ставився до його поезії. У зошиті Степана Павленка ці тексти розміщені поруч з оригіналами. «Мій двійнику у місячному сяйві!..»: розділ перекладів не випадково названий цим рядком із Гейне. Адже перегуків із німецьким поетом чимало можна знайти в любовній ліриці самого автора (Вічність така коротка, с. 10).

...І не тужив би вітер у діброві,

І синьо так фіалка не цвіла б...

Якби на світі не було любові,

Мене ти розлюбити не змогла б.

(«Чи є любов на цьому грішнім світі...»)

(Павленко, с. 10).

Дикі, але по-своєму привабливі й п'янки вогники шипшини перетворюються у пишні гібридні троянди, коли доходить до розділу перекладів. Узагалі, переклади Степана Павленка – окрема, ще одна дуже

цікава грань його таланту (Вічність така коротка, с. 8). Автор свого часу писав про себе, що він не знав як би жив без слова. І це не гучна фраза. Степан Павленко був справжнім лицарем рідного слова. У всіх його творах відчувається аура добра.

У перспективі – дослідження проблематики прозових творів збірки Степана Павленка «Вічність така коротка».

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Павленко Степан Онисимович. Вічність така коротка: Поезія. Проза. Сатира. Переклади. – Умань: АЛМІ, 2017. – 304 с.